

K PROBLEMATICE NEOSOBNÍHO VYJADŘOVÁNÍ s přihlédnutím k situaci v italštině, francouzštině a češtině

Jak je patrné z mimořádného rozsahu této práce (s nečíslovanými vstupními stranami více než 270 stran), diplomant přistoupil k tématu velmi důkladně a už některé kapitoly – např. o kategorii slovesného rodu a pasiva v souvislosti s neosobním vyjadřováním – by mohly vydat na samostatnou diplomovou práci. Velký záběr pochopitelně způsobilo v první řadě vymezení práce, zkoumaný fenomén neosobního vyjadřování a jeho jednotlivé prostředky jsou tu traktovány vždy pokud možno obecně a poté je prozkoumána situace v každém ze tří jazyků. Nejde však vůbec jen o kvantitu. Práci jsem si přečetl se skutečným potěšením. Štěpán Trousil přistoupil k jejímu sepsání výtečně připraven. S jistotou se pohybuje na poli moderních jazykovědných teorií. Obšrný výklad prozrazuje jeho dlouhodobý zájem o problematiku, práce nemá hluchá místa ani disproporce mezi jednotlivými tématy, nenarazíme na uspěchané pasáže. Argumentace se rozvíjí logicky a má velkou vnitřní kohezi a koherenci, vysoká je úroveň vyjadřování jak z věcného, tak z jazykového hlediska. Text je napsán nejen bez chyb a prohřešků proti pravopisu a gramatice, mezi diplomantky bohužel dost běžných, nejsou v něm ani prakticky žádné překlepy. Výbornému celkovému dojmu napomáhá i promyšlená a strážlivá grafická úprava, jak je ve výkladovém textu žádoucí.

Práce je rozdělena do dvanácti oddílů. Po krátkém úvodu je podána důkladná definice pojmů osoby, osobního a neosobního, autor upozorňuje na různé existující výklady. V závěru kapitoly shrnuje prostředky neosobního vyjadřování, kterým budou věnovány další kapitoly. Druhá kapitola je věnována kategorii slovesné osoby a zejména případům transponovaného užití slovesných osob jako jednomu z konstitučních prostředků neosobního vyjadřování. Ve 3. kapitole se mluví o podmětu v konstrukcích s neosobními výrazy. Nejzajímavější je situace ve francouzštině s pouze „gramatickým“ podmětem *il*, jež lze ještě dál členit, ale i s neosobním užitím demonstrativ (do určité míry analogickým i s češtinou, na rozdíl od italštiny).

V další kapitole pak diplomant nastíní otázku podmětu všeobecného a neurčitého. Vyjmenovává a na příkladech dokládá prostředky všeobecného podmětu v češtině (*člověk, jeden, lidé*), francouzštině (*on, les gens* aj.) a italštině (*uno, la gente, tutti, si impersonale*), k některým z nich se ještě hodlá vrátit ve zvláštních oddílech.

Pátá kapitola je věnována monograficky francouzskému zájmenu *on* v jeho různých aspektech. Zajímavá je mj. tabulka možných převodů do češtiny i uvedení paralelního bilingvního textu na str. 60.

Tématem 6. kapitoly je ústřední téma neosobního vyjadřování, a to neosobní slovesa v užším smyslu, resp. neosobní užití sloves osobních. Často jde o slovesa defektivní, někdy nazývaná „*verbes unipersonnels*“, jelikož se omezují na použití ve 3. os. sg. Vedle obecněji platných sloves popisujících atmosférické jevy jsou v případě češtiny příznačná slovesa vyjadřující procesy v lidském organismu a neosobní konstrukce popisující procesy s konkrétním původcem (typ *teče mi do bot*), pro které mají oba románské jazyky konstrukce osobní. Po češtině autor přináší podrobný přehled neosobních a příležitostně neosobních sloves ve francouzštině (kde je situace zvlášť bohatá) a v italštině.

Nejobsáhlejší, 7. kapitola, se zabývá slovesným rodem a pasivem ve vztahu k neosobnímu vyjadřování. Jako obvykle je v jejím úvodu obecný výklad pojmů diateze a slovesného rodu, mimo jiné jako jedné z aplikací tzv. deagentní struktury, poté jsou pasivní konstrukce podrobeny zkoumání z různých hledisek; pozornost je věnována faktorům, které tvoření pasiva limitují. Velmi pěkně a zevrubně – jak jinak – jsou zpracovány podkapitoly týkající se

pasiva opisného. Jedním z dokladů diplomantova samostatného myšlení je v pasáži o opozici opisného a reflexivního pasiva podpora Havránkova názoru proti autorům Encyklopedického slovníku češtiny, že zvrtné pasivum má obecně vůči pasivu opisnému dynamičtější charakter (156). Souhlasím.

Mám několik připomínek k jednotlivostem:

str. 126: „obraty jako *nechtěné dítě* a *To dítě není chtěné*“ – Domnívám se, že spíš než o pasivní konstrukci jde o sponové sloveso s adjektivem, resp. o konstrukci na pomezí mezi oběma případy (srov. ostatně zde 1. odstavec na str. 137)

130, pozn. – Opisné pasivum od *poslouchat* (ve smyslu *obéir*) by sice bylo nezvyklé, ale např. od *poslechnout* už méně, natož pak u významově blízkých *vyslyšet*, *oslyšet*. Úzus je někdy nevyzpytatelný.

133-134: „se můžeme setkat s jistým rozkolísáním koncovek...v rámci tzv. obecné češtiny...např.: *auta byly prodány za výhodnou cenu*“ – Řekl bych, že jde spíš o nespisovnou hybridní formu, která se pokouší o spisovnost (už opisné pasivum samo patří do vyššího registru, na rozdíl od reflexivního *auta se prodaly*), zatímco v obecné, možná spíš hovorové češtině se v případě pasiva setkáme s podobou *auta byly prodány*.

140: „*andare* se v této funkci...může...používat i ve složených časech“ – Dodal bych, že z jednoduchých časů naopak je vyloučen ten základní, přezens. Jak bylo správně řečeno, tam má modální význam, kdežto funkci *andare* vyjadřující určitou postupnost (*lo svolgimento del processo*) v přítomnosti zastupuje výše pojednané *venire*.

142, řádek 10: (podle Renziho) „konstrukce...se slovesy *preferire* nebo *desiderare*“ – Nepřidat *volere*, *vedere*, *trovare*?

145: „kondenzor“ – ne kondenzátor (viz např. Encyklopedický slovník češtiny)?

Osmá kapitola je vděčná z hlediska italské gramatiky – je věnována výhradně konstrukcím se „*si impersonale*“. Připomíná se, že mezi touto formou a tzv. „*si passivante*“ nelze vždy vést jasnou hranici, ačkoli principiálně tu rozdíl je, s důsledky např. pro slovosled. K pozn. pod čarou na str. 173 bych uvedl, že k neopakování formému „*se*“ v češtině mohou přispívat rytmické důvody. Nelze jej užít paralelně v proklitickém postavení, např. **Tady se sportuje a se pije*, ale je např. možné *Tady se sportuje a pak se pije* nebo *Tady se sportuje a pije se*. Ke slovesům s pomocným *avere*, která ve složených časech nemění tvar přičestí, je možno upozornit na možnost obou forem některých sloves, pochopitelně se změnu významu (*si è giocato / si è giocati*).

Kapitola 9 zkoumá další konstrukce neosobního vyjadřování, jako jsou vazby faktitivních sloves. Autor upozorňuje na tzv. nepravá faktitiva a mj. oprávněně upozorňuje na rozdíl mezi *dát* a *nechat* (194). Dodal bych ovšem, že v současném úzu můžeme pozorovat všeobecné rozšíření nepravého faktitiva *nechat* na úkor náležitějšího *dát* i ve spisovné češtině.

Podobně u sloves smyslového vnímání je zajímavá konkurence nominativu s akuzativem v konstrukcích typu *Je vidět Sněžka / Je vidět Sněžku* (199). Diplomant právem označuje první formu za nespisovnou, substandardní, je však nutno připustit, že také tyto tvary dnes jednoznačně převažují. Ostatně to potvrzuje i text jedné ukázky v této diplomové práci („na některých místech jsou vidět přepážky“, 233, ř. 3 zdola). Domnívám se, že tato tendence je podporována skutečností, v práci připomenutou, že v případech neživotných maskulin je tvar nominativu a akuzativu totožný.

Desátá kapitola se zabývá nefinitními slovesnými tvary, infinitivem, gerundiem a participiem. K námětu do případné diskuse bych navrhl termín „infinitiv rezultativní“ (205, poznámka v textu), který nepokládám za nejméněstastnější. Např. ve větě *Dopo aver guardato la TV sono andato a letto* jde u složeného infinitivu skutečně o rezultat? A naopak, není možno mluvit o určité rezultativnosti např. v případě jednoduchého infinitivu dokonavého slovesa z dvojice *Musím to dělat / udělat*?

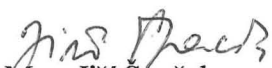
Krátká 11. kapitola se zmiňuje o tzv. performativech.

V poslední kapitole pak jsou ještě uvedeny ukázky excerpovaných textů odborných i beletristických, v nichž se rozmanité neosobní prostředky vyskytují souhrnně. Úryvky se týkají všech tří jazyků a jsou dalším dokladem, jak důkladně si diplomant v práci počínal. Připojena jsou tři resumé, české, italské a anglické, a soupis literatury.

Závěrem bych chtěl znovu vyzdvihnout skvělou úroveň práce Š. Trouсила. Svůj úkol si velmi dobře rozvrhl. Počíná si opravdu suverénně a promyšleně v každém ohledu, jak při práci s literaturou, tak při výběru a komentáři excerpt nebo i při zdánlivě okrajové záležitosti, jako je nakládání s poznámkami, ať už jsou zařazeny v textu, nebo pod čarou. Téma pojal naprosto vyčerpávajícím způsobem, nevynechal žádný z aspektů neosobního vyjadřování a poskytl zajímavý kontrastivní pohled na dva románské jazyky a češtinu. Výklad je jasný a přesvědčivý. Tam, kde hodlá zvolit osobnější postup, neopomine nejprve předeslat náležité zdůvodnění (namátkou např. část 4.1 na str. 42 nebo úvodní odstavec na str. 94). Svou šíří a úrovní je práce zároveň inspirací k dalšímu studiu některých dílčích otázek.

Jsem přesvědčen, že tato diplomová práce může být případně uznána jako rigorózní. Vřele ji doporučuji k obhajobě.

V Praze 25.1.2007

Mgr. Jiří Špaček
vedoucí diplomové práce